

демократизму. Педагоги повинні поважати гідність учня, його право на власну думку. Необхідно залучити до співпраці зі школою батьків, культивувати й серед них правову культуру.

Узагальнюючи, можемо зробити висновок, що успішність здійснення правової освіти та правового виховання значною мірою визначається методами, які використовують педагоги в процесі роботи. Пріоритетну роль відіграють активні та інтерактивні методи, що стимулюють творчість, ініціативу, самостійне та критичне мислення. Можна використовувати також традиційні: лекції, диспути, бесіди, самостійна робота з періодикою, написання рефератів, учнівські доповіді, повідомлення. Застосування наведених форм і методів правового виховання створює умови для формування в особистості поведінкових норм, здатності адаптуватися до нових соціальних умов, орієнтуватися в них, захищати свої права, поважати інтереси та права інших. *Правове виховання може бути ефективним лише за умови створення правового простору ЗЗСО на засадах взаємної довіри, поваги до прав і свобод людини, толерантності, забезпечення умов для розвитку в учнів почуття власної гідності.*

Список використаних джерел

1. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 6 вересня 2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>
2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/244862959>
3. Концепція «Нова Українська школа». URL: <http://zakinppo.org.ua/images/2017/docs/10/konczepczyia.pdf>
4. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 н.р. Основи правознавства. URL: <https://is.gd/XtQ9X6>
5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2023/2024 н. р. Громадянська та історична освітня галузь. Освітня галузь суспільствознавство. URL: <http://surl.li/lppgp>
6. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>
7. Правознавство. 10 – 11 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів (профільний рівень). URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-10-11-klasiv>
8. Ремех Т. О. Методика навчання учнів 9-х класів основ правознавства: методичний посібник. К. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», 2018. 96 с.

Потенціал правознавства у формуванні екологічної компетентності

Грінченко Олександр

У Законі України «Про повну загальну середню освіту» зазначено «Система загальної середньої освіти функціонує з метою забезпечення: всебічного розвитку, навчання, виховання, виявлення обдарувань, соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і здобуття освіти упродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності, дбайливого ставлення до родини, своєї країни, довкілля, спрямування своєї

діяльності на користь іншим людям і суспільству; формування в учнів компетентностей, визначених Законом України «Про освіту» та державними стандартами» [3; ст.3, п.2].

Однією з ключових компетентностей, згідно з цими базовими документами, що визначають мету та принципи освітнього процесу, є «екологічна компетентність, що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства» [1, с.3].

У багатьох наукових джерелах поняття «екологічна компетентність» ототожнювалося вченими з поняттями «екологічне мислення», «екологічна грамотність», «екологічна відомість» тощо. Але з плином часу ці поняття були інтегровані в дефініцію «екологічна компетентність». Таким чином, екологічна компетентність, окрім наявності екологічних знань, умінь і навичок, включає ще сформованість цінностей, установок, особистісних сенсів, що забезпечують здатність і готовність сучасній особистості мобілізувати отримані знання та реалізувати їх у конкретній екологічній ситуації, відповідально вирішувати життєві ситуації, підпорядковуючи задоволення своїх потреб принципам сталого розвитку.

Які і інші ключові компетентності, екологічну компетентність учні набувають під час вивчення різних предметів на всіх етапах освіти. У навчальній програмі для закладів загальної середньої освіти «Основи правознавства. 9 клас» зазначено, що ***потенціал правознавства для формування і розвитку екологічної компетентності учнів/учениць полягає в уміннях***: розрізняти основні екологічні проблеми та діяти задля їх розв'язання; досліджувати питання охорони довкілля та охорони здоров'я; діяти без шкоди для довкілля й оточення; долучитися до виявлення й розв'язання проблем, пов'язаних зі станом довкілля та сталим розвитком; надавати допомогу собі й тим, хто її потребує; ухвалювати рішення, прогнозуючи наслідки для свого здоров'я, добробуту і безпеки; демонструвати рухові вміння й навички з фізичної культури та використовувати їх у різних життєвих ситуаціях [8, с. 6].

Під час вивчення теми «Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина» учні/учениці мають навчитися аналізувати взаємозв'язок конституційного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та конституційного обов'язку не заподіювати шкоду природі. Адже головною внутрішньою функцією сучасної демократичної держави є забезпечення прав і свобод людини, створення кожному члену суспільства належних умов для існування. Лише держава зі своїми можливостями здатна вирішити чимало нагальних екологічних проблем. Але ця спроможність держави прямо залежить від здатності готовності її громадян дотримуватися норм екологічного законодавства, принципів сталого розвитку.

На сьогодні стратегія сталого розвитку є провідною стратегією подальшого існування інформаційного (постіндустріального) суспільства. Розумної альтернативи сталому розвитку немає, і все світове співтовариство робить певні кроки для переходу на нову стратегію свого розвитку у XXI столітті. Реалізація Цілей сталого розвитку (ЦСР), які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році, можлива лише за умови формування нової системи освіти – освіти для сталого розвитку (ОСР).

Згідно з рішеннями конференції в Ріо-де-Жанейро принципи сталого розвитку повинні бути включені в усі освітні програми та мають розглядатись як елемент постійного і неперервного навчання та виховання, тобто повинні формувати особливий освітній напрям – освіту в інтересах сталого розвитку.

ОСР охоплює екологічну, економічну та соціальну проблематику навчання та виховання під кутом зору формування нової системи ціннісних орієнтирів і моделей

поведінки підростаючого покоління та суспільства загалом. *Дуже важливо довести, що причиною екологічних негараздів у наш час є не технічний розвиток людства, а зневага до законів природи, людська байдужість.*

Однією з необхідних передумов сталого розвитку є поєднання вивчення законів природи з досконалим вивченням суспільних і гуманітарних наук. У процесі навчання учні мають критично оцінювати своє місце в житті, визначати, який шлях розвитку є найбільш сприятливим для їх громади чи суспільства. Вони повинні мати навички критичного осмислення пріоритетів і вміти вибирати.

Шкільна екологічна освіта є основою для формування світогляду, виховання дбайливих господарів, любові до рідної землі, набуття умінь і навичок адаптації до навколишнього середовища, адекватної поведінки в ньому. Екологічна освіта і виховання повинні мати безперервний характер для того, щоб розвивати високу свідомість і культуру населення у спілкуванні з природою як основи ефективного захисту життєвого середовища. Це забезпечить у майбутньому свідоме включення населення у формування та впровадження екологічної політики держави.

Основними засадами державної екологічної політики є досягнення Україною ЦСР. ***Державна екологічна політика спрямована на досягнення стратегічних цілей:***

- формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва;
- забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України;
- забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України.

Таким чином, реалізація Цілей сталого розвитку, окрім екологічної, включає ще й економічну та соціальну складові. Екологічний аспект ЦСР полягає у тому, що реальний природно-ресурсний потенціал біосфери обмежений, і тому будь-яке господарське рішення має враховувати його близькі та далекі соціально-екологічні наслідки для біосфери. ***Основне завдання екологічної політики – розробка шляхів гармонізації взаємовідносин людського суспільства й природи, збереження здатності біосфери до самовідновлення, самоочищення й саморегулювання.***

Основним напрямом державної екологічної політики є охорона природи – комплекс заходів із збереження, раціонального використання та відновлення природних ресурсів, дії, спрямовані на захист природного навколишнього середовища від забруднення, посиленої експлуатації чи іншого шкідливого впливу життєдіяльності людини. Охорона природи включає правові, технологічні, природничо-наукові, економічні, громадсько-політичні заходи міжнародного, державного, регіонального та локального рівня.

Завданням законодавства про охорону навколишнього природного середовища є регулювання відносин у галузі охорони, використання і відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання і ліквідації негативного впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, збереження природних ресурсів, генетичного фонду живої природи, ландшафтів та інших природних комплексів, унікальних територій та природних об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною [2; ст.1].

Державній охороні та регулюванню використання на території України підлягають: навколишнє природне середовище як сукупність природних і природно-соціальних умов і процесів, природні ресурси, як залучені в господарський обіг, так і невикористовувані в економіці в даний період (земля, надра, води, атмосферне повітря, ліс та інша рослинність, тваринний світ), ландшафти та інші природні комплекси.

Особливій державній охороні підлягають території та об'єкти природно-заповідного фонду України й інші території та об'єкти, визначені відповідно до законодавства України [2; ст. 5].

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші та водного простору, природні комплекси й об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища.

До природно-заповідного фонду України належать як природні території та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, так і штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, пам'ятки природи, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

Соціальний аспект ЦСР спрямований на збереження стабільності наявних суспільних систем, попередження руйнівних соціальних конфліктів шляхом забезпечення справедливого розподілу ресурсів і благ між людьми. Важливою умовою реалізації соціального аспекту ЦСР є розвиток освіти. ОСР відображає умови існування людей у суспільстві, їхній спосіб життя та діяльність і розкриває широку проблематику правової освіти, валеологічної освіти, громадянської освіти, освіти з питань безпеки, гендерної рівності, полікультурності тощо. Тобто соціальний аспект ОСР полягає в розкритті умов життєдіяльності людей та особливостей їхньої взаємодії в контексті досягнення сталого розвитку.

Економічний аспект ЦСР спрямований на оптимальне використання обмежених ресурсів, використання екологічних – природо-, енерго- і матеріалозберігаючих технологій, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку та знищення відходів.

Основними принципами державної політики у сфері поводження з відходами є пріоритетний захист навколишнього природного середовища та здоров'я людини від негативного впливу відходів, забезпечення ощадливого використання матеріально-сировинних і енергетичних ресурсів, розробка науково обґрунтованих підходів суспільства щодо утворення та використання відходів.

Підсумовуючи, можемо зробити низку висновків. Практична реалізація закладених основ сталості, забезпечення дострокових дій із вирішення екологічних проблем, а також проблем сталого економіко-соціального розвитку нашої держави і світової спільноти в цілому можливі в разі успішної діяльності в цьому напрямі системи освіти.

Для розвитку освіти, підвищення її суспільної ролі у вирішенні проблем сталого розвитку необхідно змінити у викладанні акценти із загальноосвітніх на практичні. Зміна функції освіти повинна базуватися не лише на її ролі у формуванні світогляду людини та суспільства, а й на розробці моделей організації, управління та розвитку територіальних громад, регіонів і країни в цілому за принципами сталого розвитку.

Зміст шкільної правознавчої освіти має стати засобом підготовки особистості до життя, до поведінки в навколишньому середовищі, у суспільстві, а навчальний процес необхідно будувати так, щоб знання стали фундаментом ефективної природовідповідної практичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/Npas/Pro-Deyaki-Pitannya-Derzhavnih-Standartiv-Povnoyi-Zagalnoi-Serednoi-Osviti-I300920-898>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Коренева І. М. Феномен «освіта для сталого розвитку»: сутність та сучасні особливості концепту / І. М. Коренева // Український педагогічний журнал. – 2018. – № 2. – С. 113– 23.
6. Освіта в інтересах сталого (збалансованого) розвитку / Всеукраїнська екологічна ліга, 2005. URL: <http://www.ecoleague.net/65490196-441.html>
7. Основи правознавства. 9 клас. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>
8. Підготовка вчителів до викладання питань сталого розвитку. Навчально-методичні матеріали для викладів вищих педагогічних навчальних закладів та системи післядипломної педагогічної освіти : посібник / О. І. Пометун та ін. За ред. О. І. Пометун. – К. : Педагогічна думка, 2015. – 120 с.
9. Програма дій «Порядок денний на XXI століття»: Ухвалена конференцією ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (Саміт «Планета Земля», 1992 р.): Пер. з англ. – 2-ге вид. – К.: Інтелсфера, 2000. – 360 с.
10. Стратегія сталого розвитку України. URL: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ust/6/61.html>

Безпечне середовище: нормативно-правові та концептуальні основи

Астахова Марія

Сучасні умови розвитку суспільства характеризуються збільшенням кількості факторів, здатних викликати надзвичайні та небезпечні ситуації для життя і здоров'я людини, а саме: природні й техногенні аварії та катастрофи, забруднення довкілля, побутовий, виробничий та шкільний травматизм, масове поширення девіантних форм поведінки дітей і шкільної молоді, зростання загроз, обумовлених запровадженням воєнного стану.

Пріоритет безпеки закріплено в таких державних документах: Конституція України, Кодекс цивільного захисту України, Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі», Концепція «Безпека життя і діяльності людини» та «Безпечна і дружня до дитини школа» й інших.

Уведення в дію Закону України «Про повну загальну середню освіту» унормувало термін «безпечне освітнє середовище» як «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг із харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [4].